

Токар Андрій Анатолійович,
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Матвієнко Євгенія Ігорівна,
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ
ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
ПІД ЧАС ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ
В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ**

У своїй діяльності поліцейський керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами. Важливими для правових засад організації діяльності поліцейських у світі є Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію».

Після проведення реформ в Україні та удосконалення системи органів Національної поліції, був прийнятий закон «Про Національну поліцію». Він значно конкретизував аспекти застосування зброї поліцейськими. Проте виникають питання щодо саме правових аспектів застосування вогнепальної зброї, адже в останній час це питання є дуже проблемним в діяльності правоохоронців, після багатьох випадків, коли затримуючи порушника, поліцейські застосовують зброю без попередження, тим самим завдаючи тяжких наслідків або взагалі летального результату й іншим громадянам, які в той час знаходились поряд з правопорушником. Тому, у багатьох українців виникає питання: Чи готові все ж таки правоохоронці працювати так, щоб не допустити невинних жертв при затриманні злочинців? Загалом, можна сказати, що закон України «Про Національну поліцію» значно змінився порівняно з минулим Законом про міліцію. Наприклад, навіть якщо зміст відповідних статей не дуже змінився, у новому законі конкретніше прописано, за яких умов нові охоронці порядку мають право застосовувати спецзасоби та зброю. Стаття 46 закону містить аж 13 пунктів, що стосуються застосування зброї, а у попередньому законі відповідна стаття складалася тільки з 6 пунктів. Кожен із пунктів, відповідно до яких правоохоронець уповноважений стріляти, прописаний окремо. Наприклад, працівник поліції вправі це робити для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкоджен-

ня, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей і (або) поліцейського. Або ж є необхідність: відбиття нападу на поліцейського чи членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю і здоров'ю; затримання особи, яку застали під час скоєння тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей і (або) поліцейського. Поліцейський, за законом, уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в конкретній обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу. Це означає: стріляти, щоби зупинити, але не стріляти, щоби вбити. І ще. У законі це не описано, але за внутрішніми поліцейськими інструкціями, що містяться в документах для службового використання, стріляти бажано за межею міста і не на ходу. Не можна цілитися у пасажирів, якщо завдання - зупинити авто і водія-порушника. Це практика загальноєвропейська. Але, звісно ж, як у кожній роботі, і в роботі поліцейського діє людський фактор, і - знову ж таки негласно - поліцейському завжди залишають певну свободу дій. Тож усе залежить і від його вміння орієнтуватися в ситуації. У кожному разі, коли під час затримання хтось загинув (не має значення: підозрюваний чи випадкова людина), проводять спеціальне розслідування, і не лише поліцейське, а й прокурорське. Керівництво поліції, перш ніж буде закінчено таке розслідування, не має права робити жодних публічних висновків щодо вчинку поліцейських, навіть якщо, на думку поліції, зброя була застосована правомірно. [1]

Наприклад, наявність тільки підстав для застосування зброї, визначених в п.4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» (для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення), без дотримання вимог передбачених пунктами 7, 8 вказаного Закону та ст. 36, 38 КК України, в яких йдеться про «перевищення меж необхідної оборони» та про «перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця», не може бути визнана достатньою для правомірного застосування зброї. Також не варто забувати про нормативні положення, які передбачають пряму заборону при застосуванні вогнепальної зброї. Застосування вогнепальної зброї регулюється Законом України «Про Національну поліцію», Резолюцією Парламентської асамблеї Ради Європи №690(1979) «Декларація про поліцію», Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку», нормами кримінального права, зокрема через такі правові інститути, як необхідна оборона, затримання особи, яка вчинила злочин, та крайня необхідність, що віднесені до обставин, які виключають злочинність діяння. Лише при перевищенні меж необхідної оборони при затриманні злочинця кримінальна відповідальність настає у двох випадках: за умисне вбивство та умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.[2, с.136]

Водночас згідно з положеннями статті 46 Закону України «Про Націона-

льну поліцію», п. 7 «Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є **необхідною і достатньою в такій обстановці**, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу». Також пункт 8 «Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу **неможливо досягнути іншими засобами**». Отже, у кожному конкретному випадку буде перевірятись, чи була завдана шкода **необхідною і достатньою в такій обстановці**, чи мав місце напад, чи припинення відповідного нападу **можливо було досягнути іншими засобами**, тобто чи мала подія **винятковий характер**, підсумовує автор.

Для України корисним може бути досвід Франції у правовому й технічному забезпеченні внутрішньої, санітарної, екологічної й економічної безпеки, зокрема досвід роботи Національної поліції Франції і жандармерії - двох централізованих інститутів, які складають французьку поліцію, мають однакові повноваження, проте перебувають під різною юрисдикцією. Національною поліцією Франції розкривається понад 70% злочинів, скоєних в цій країні. Вона має 5 основних сфер діяльності, серед яких: захист людей та їхнього майна, а також державних установ; контроль за міграційними процесами і боротьба з нелегальною працею; боротьба із серйозними та організованими злочинами й поширенням наркотиків; захист країни від будь-якої зовнішньої загрози й тероризму; захист і зміцнення правопорядку [6]. Національна поліція Франції працює в європейському й світовому контексті, зокрема в таких організаціях, як Інтерпол, Європол тощо, активно обмінюється досвідом з поліціями інших країн. Французька жандармерія - це воєнізований орган, створений для підтримки суспільної безпеки й покликаний гарантувати захист населення і його власності. Крім виконання завдань із забезпечення закону й порядку, жандармерія може виконувати додаткові обов'язки, пов'язані з озброєним захистом населення. Жандармерія виконує функції поліції в сільській місцевості й невеликих містах із населенням не більше 20 тис. осіб. Структури територіальної жандармерії виконують такі ж самі функції з розслідування злочинів, що й сили директоратів Національної поліції. Необхідно звернути увагу на деякі нюанси в системі навчання та якості професійної підготовки поліцейських кадрів у Франції. Це дворічний термін навчання комісарів при наявності вищої освіти та обмежений набір кандидатів на таке навчання, який оголошується виключно з розрахунку наявності вакантних посад чи перспективних вакансій. Як позитивний досвід слід відмітити організацію процедури прийому громадян у поліцію починаючи з моменту звернення громадянина з наступною співбесідою з офіцером поліції (за бажанням заявника - з чоловіком або жінкою), та за необхідністю спілкування з психологом (залежно від бажання та стану постраждалого від злочину). Цікавим також є досвід щодо умов прийому - це обладнання спеціальних кімнат, конфіденційність, увага до людини та повага до честі і гідності заявника - потерпілого, а найголовніше - це оперативне реагування на заяву або повідомлення. [3, с.113-114]

У зв'язку з реформуванням у 2016 році, Рада міністрів Франції затвердила нові правила стрільби по злочинцях і з метою самооборони. Цією реформою влада відповіла на рух протесту правоохоронців, який почався після зухвалого нападу на поліцейські патрулі в паризькому передмісті 8 жовтня. Законопроект надійшов в парламент Франції в січні 2017 року, повідомило агентство RFI. Вже давно французькі поліцейські висловлювали невдоволення законодавством, яке визначає їхнє право на застосування табельної зброї. Як це не парадоксально звучить, відкриваючи вогонь по озброєному злочинцеві для самооборони, співробітники поліції у Франції підпорядковуються рівно тим же правилам, що й пересічні громадяни, які мають право на володіння зброєю. Французький Кримінальний кодекс дозволяє застосовувати зброю з метою «правомірного захисту». Закон визначає умови такого захисту — необхідність, пропорційність і одночасність. Оцінку законності застосування зброї для захисту в кожному окремому випадку дає суд. Судова ж практика настільки сувора, що змушує поліцейських стріляти лише у виняткових випадках, ризикуючи при цьому життям.

Як зізнався France-Presse 32-річний страж закону зі стажем: «Сьогодні я не відчуваю страху, коли в мене стріляють, але боюся юридичних наслідків, якщо відкрию вогонь у відповідь. Мене більше лякає питання про те, чи маю я право діставати пістолет». Уряд Франції підкреслює: новий закон не дасть силовикам права стріляти без розбору, не боячись наслідків. У законопроекті прописано принцип «пропорційності» при застосуванні зброї. Вогонь дозволено відкривати лише у відповідь на серйозну загрозу.

На підставі цієї роботи можемо зробити висновок що Україна зробила великий крок до європеїзації законодавства та запровадження апробованих європейських стандартів поліцейської діяльності. Проблем існує ще дуже багато, але найважливіше те, що почалася кардинальна перебудова поліції та зміна відношення до захисту прав та свобод людини.

Важливим є також те, що Україна активно вивчає зарубіжний досвід, налагоджує обмін оперативною та іншою інформацією, проводить спільні операції. Україна успішно інтегрується до системи Інтерполу, приєдналась до європейських конвенцій з питань кримінального судочинства. Досвід країн Європейського союзу останнім часом активно запозичується усіма країнами Європи, тому є перспективним напрямком подальших позитивних змін даної сфери.

---

1. Конторських І. Коли поліцейський має право стріляти: усі нюанси мовою закону й очима фахівця // Газета "Експрес". 2016

2. Біліченко В.В. Урахування практики європейського суду з прав людини щодо застосування вогнепальної зброї. 2016. №6. С. 251.

3. Буловський Т. Запровадження системи управління якістю в органах внутрішніх справ України // Механізми державного управління. 2011. №11. С. 115.

4. Французькі поліцейські домоглися права стріляти по злочинцях // Відомості. — 2016. /URL: <https://vidomosti-ua.com/world/126416>.